

Vydává Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd ve spolupráci s Českou národní bankou a Ministerstvem financí ČR prostřednictvím A.L.L. production, s.r.o., Praha

© UK Praha, Fakulta sociálních věd

Published by Charles University, Prague, Faculty of Social Sciences, in cooperation with the Czech National Bank and the Ministry of Finance of the CR, through the A.L.L. production, Ltd., Prague

© Charles University, Prague, Faculty of Social Sciences

Časopis je dokumentován v Social Science Citation Index (<http://www.isinet.com/>) a v elektronické verzi indexu EconLit (<http://www.econlit.org/>).

The journal is monitored by the Social Science Citation Index (<http://www.isinet.com/>) and the electronic EconLit index (<http://www.econlit.org/>).

OBSAH

- Martin ČIHÁK – Tomáš HOLUB: Indexy měnových podmínek 654
Daniel KOZEL: Poptávka po oběživu . . . 673
Miloš FILIP: Dividendy českých firem a optimální investiční strategie 685

Semináře ČSE

- Viktor KOTLÁN: Mladí ekonomové roku 1999 o metodologii ekonomické vědy 699

Recenze

- Milan ŽÁK: Pozoruhodná kniha o hospodářské politice Slovenska (ed.: A. Marcinčín – M. Beblavý). 703

Daňové judikáty

- Výběr ze soudních rozhodnutí ve věcech daní č. 14–19/2000 708

Uprostřed čísla:

Celoroční rejstřík časopisu za rok 2000

CONTENTS

- Martin ČIHÁK – Tomáš HOLUB: Monetary Conditions Indicators 654
Daniel KOZEL: The Money in Circulation Demand 673
Miloš FILIP: Dividends in the Czech Capital Market and an Optimal Investment Strategy 685

CEA Seminars

- Viktor KOTLÁN: Young Economists on the Methodology of Economics 699

Book-Review

- Milan ŽÁK: Economic Policy of the Slovak Republic in the Years 1990–99 (Eds: A. Marcinčín – M. Beblavý) 703

Tax Judicial Decisions

- Abstract from Court Decisions Concerning Taxation No. 14–19/2000 708

In the middle of this issue:

Journal Year Index 2000

Toto číslo předáno do sazby: 30. 10. 2000

Souhlas k tisku: 6. 12. 2000

*Autorská práva vykonává vydavatel (viz § 4 zák. 35 / 1965 Sb. ve znění změn a doplňků). Užití částí nebo celku publikovaných textů – vč. publikovaných zpracovaných znění judikátů –, rozmnožování a šíření jakýmkoli způsobem (zejména mechanickým nebo elektronickým) bez výslovného svolení vydavatele je **zakázáno**.*

Redakce prosí autory, aby při předávání příspěvků uváděli celé své jméno, adresu domů i na pracoviště, telefonní, faxové a e-mailové spojení. K příspěvku je nezbytné přiložit anglické a české resumé (o rozsahu maximálně 150 slov). Příspěvek by neměl přesáhnout 25 normovaných rukopisných stran, a to včetně grafů a tabulek. Pro elektronickou podobu prosíme použijte program Word (až do verze 97).

*Redakce předpokládá, že příspěvek nabízený k publikaci v tomto časopise je **originální**, tedy že dosud nebyl nabídnut a bez souhlasu redakce ani nebude nabídnut k publikaci jiné redakci nebo jinému vydavateli. Pokud tomu tak není, prosíme o písemné sdělení této skutečnosti.*

SEMINÁŘE ČSE

DT: 330.1

Klíčová slova: metodologie

Mladí ekonomové roku 1999 o metodologii ekonomické vědy

(Informace z 21. semináře České společnosti ekonomické v řadě „Ekonomické teorie a česká ekonomika“, konaném v červnu 2000)

Vítězem soutěže České společnosti ekonomické o Mladého ekonoma roku se za rok 1999 stal *Mojmír Hampl* (ČNB; VŠE) s prací „Metodologické problémy ekonomie jako nominalistické vědy“. Druhé místo patří *Marku Loužkovi* (VŠE; CEP) za práci „Spor o metodu mezi rakouskou ekonomickou školou a německou historickou školou jako nejvýznamnější metodologický spor v dějinách ekonomie“ a třetí místo obsadil *Martin Macháček* (VŠB-TU Ostrava) s prací „Prolegomena neoclassica čili poněkud paradoxní pokus o popularizaci převládajícího metodologického přístupu“. Při příležitosti vyhlášení výsledků uspořádala ČSE seminář s výše uvedeným názvem. Poté co prezident ČSE Zdeněk Tůma předal vítězům ocenění a gratulace, ujali se slova samotní laureáti. Před shrnutím jejich vystoupení a stručným záznamem diskuze zbývá pouze dodat, že napříště budou již výsledky soutěže vyhlášovány v rámci výroční konference ČSE.¹

O mainstreamu a kynologii

Mojmír Hampl se ve svém vystoupení s názvem „O mainstreamu a kynologii“ pokoušel najít odpověď na otázku, proč nejen v ekonomii, ale i ve vědě obecně existuje hlavní proud a proč právě mainstream (převládající názor) tvoří převážnou část úvodních učebnic do (ekonomické) vědy. Podle názoru autora lze hlavní proud ztotožnit s obsahem knih, jež označujeme za učebnice. Učebnice však obsahují pouze ty poznatky, které příliš nevybočují a vzájemně se nevyvracejí. Metodologickou nekonzistentnost takto „poskládaných“ učebnic ilustroval autor na příkladu, kdy učebnice obsahuje pojednání o jedinci maximalizujícím svůj užitek a zároveň o několik kapitol dále analyzuje komparativní výhody zapojení jednotlivých zemí do mezinárodního obchodu. Zatímco první přístup je založen na metodologickém individualismu, druhý vychází z naprosto rozdílného úhlu pohledu – metodologického kolektivismu.

M. Hampl přirovnal učebnice a hlavní proud k psovi kříženci, který je směsí mnoha ras, a jednotlivé proudy ekonomického myšlení k šlechtěným plemenům, která jsou chována ve specifických podmínkách. Křížence si rádi pohladíme, protože má ode všeho něco a je nenáročný na stravu i na chování. Oproti tomu šlechtěná plemena se hodí na výstavy a jsou chována úzkým kruhem chovatelů s vyššími náklady než „oříšci“, které autor připodobňuje k mainstreamu. S vědomím toho autor doporučil,

¹ Výsledky soutěže o Mladého ekonoma roku 2000 byly již vyhlášeny na 1. výroční konferenci ČSE, konané 18. listopadu 2000 v prostorách VŠE v Praze.

aby učebnice byly spíše komentovaným souborem odkazů na výpovědi klíčových ekonomických myšlenek než ambiciózním svazkem pokoušejícím se nahradit všechny originální myšlenky jejich výkladem. Své vystoupení M. Hampl uzavřel varováním, že jak k učebnicím, tak k hlavnímu proudu je nutné přistupovat obezřetně.

Metodologická pokora jako poselství prvního sporu o metodu

Marek Loužek navázal na vystoupení M. Hampla příspěvkem „Metodologická pokora jako poselství prvního sporu o metodu“. Autor se zaměřil na dva typy koncepčních metodologických sporů, které jsou známy již od dob slavného sporu o metodu mezi rakouskou školou a německou historickou školou. Prvním analyzovaným problémem byl spor mezi abstraktně-deduktivním a empiricko-induktivním metodologickým přístupem. Metody zkoumání založené na prvním přístupu vycházejí z na začátku stanovených předpokladů o chování systému, do kterého jsou posléze zadána vstupní data a deduktivním postupem jsou z něj vyvozeny určité závěry. Tyto „exaktní a věčně platné“ závěry jsou však pouze tak dobré, jak dobré jsou jejich předpoklady. Naopak empiricko-induktivní postup hledá závislosti a vztahy mezi jevy na základě analýzy množství empirických údajů. Příkladem takto založeného metodologického přístupu je známá Phillipsova křivka, kterou A. W. Phillips formuloval na základě více než sta let pozorování vztahu mezi nezaměstnaností a nominálních mezd ve Velké Británii. Teorii založenou na empiricko-induktivní metodě lze vyvrátit, pokud se objeví fakt, jenž je s ní v rozporu (viz Phillipsova křivka), zatímco na hypotézu vycházející z abstraktně-deduktivního přístupu Popperovu (1997) metodu falzifikace použít nelze. M. Loužek upozornil na skutečnost, že existence těchto dvou metod by neměla vést k představě o nepřekonatelném sporu mezi teorií, abstrakcí a dedukcí na jedné straně a historií, realizmem a indukci na straně druhé. V ekonomii je možné využití obou metod, vyvarovat bychom se však měli jejich zaměňování a kombinování.

Dalším bodem vystoupení autora byl spor mezi metodologickým individualizmem, který vychází z analýzy chování jednotlivců, a metodologickým kolektivismem, který vychází z existence širších celků, jako jsou národ či společnost. V tomto sporu je podle M. Loužka často opomíjeno dostatečné jemnější rozlišení například mezi kategoriemi, jako jsou individualismus ontologický, metodologický či politický. Podle Goldsteina (1958) nemusí ontologický individualismus nutně implikovat individualismus metodologický a naopak, což lze ilustrovat na přístupu mnoha sociologů. Ti sice reálně v existenci vyšších sociálních celků věřit nemusejí, nicméně jejich existenci při svém výzkumu předpokládají. Celý spor o metodu lze potom chápat také jako „rozdvojení dvou metodologických přístupů a paradigmat, které dnes nazýváme ekonomikou a sociologií“. Podle autora se dokonce zdá, že většina ekonomů má sklon k liberálnějšímu názorům vycházejícím z metodologického individualismu, zatímco sociologové se mnohdy přiklánějí spíše k výrazně sociálně orientovaným názorům, které mohou odrazet metodologický kolektivismus.

Nová klasická makroekonomie: ekonomie dr. Panglose, či legitimní metodologická alternativa?

Martin Macháček uzavřel sérii přednášek laureátů ceny ČSE o Mladého ekonomu roku 1999 vystoupením s názvem „Nová klasická makroekonomie: ekonomie dr. Panglose, či legitimní metodologická alternativa?“ Autor vyšel ze skutečnosti, že někteří současní ekonomové odmítají metodologii neoklasického proudu natolik, že ji připodobňují k pseudovědeckému přístupu doktora Panglose vysmívanému ve Voltairově románu *Candide*. M. Macháček se pokusil hledat odpověď na otázku, proč neoklasická metodologie pod palbou kritiky odolává. Začal konstatováním, že nutnost použití – z logiky známého – modu ponens² vede neoklasické ekonomy k přesvědčení, že argumentaci je nutné vést deduktivním způsobem, který byl popsán předřečníky. Pro-

blém však spočívá v metodě výběru předpokladů, na nichž bude teorie rozvíjena – jisté řešení nabízí konvencionalisté, nicméně neoklasici se přiklánějí spíše k přístupu Friedmana (1953). Friedmanova instrumentalistická filozofie obchází problém pravdivosti předpokladů tím, že vychází z modu tollens. Potom není relevantní to, zda jsou předpoklady pravdivé či realistické, což nelze logicky dokázat, nýbrž to, zda jsou předpoklady dostatečně jednoduché pro vyvození empiricky testovatelných závěrů. Instrumentalisté chápou ekonomické teorie jako „užitečné fikce“ využitelné k měření či předvídaní následků úpatření hospodářsko-politických autorit. M. Macháček ilustroval neoklasický přístup na teorii reálných hospodářských cyklů (RBC); její tvůrci jdou cestou obohacování jednoduchého behaviorálního jádra modelů o nové prvky tak dlouho, dokud se nezdaří co nejlépe napodobit chování reálných časových řad. Tento postup však napadá Summers (1986), který na pozadí predikčních úspěchů ptolemaiovské astrologie poznamenává, že k tomu, aby teorie dobře vysvětlovala realitu, nemusí ještě být správná. Své vystoupení M. Macháček uzavřel optimistickým konstatováním, že sice nelze očekávat konsenzus mezi neoklasiky, kteří zpochybňují identifikaci objektivních ekonomických skutečností, a jejich odpůrci, kterým vadí redukování ekonomie na soubor užitečných, avšak málo realistických hypotéz, nicméně že konkurenční střetávání obou přístupů rozšiřuje myšlenkové bohatství lidstva.

Diskuze

Po přednesení příspěvků referujícími následovala živá diskuze. V jejím úvodu vystoupil *Josef Mervart*; upozornil na skutečnost, že podobné metodologické otázky byly traktovány již českými ekonomy v 60. letech. Podle něj je metodologie vědy způsob stavění otázek a způsob jejich zodpovídání. Diskutant dále vyjádřil svůj nesouhlas s názory Marka Loužka, že ekonomie je neutrální věda. Vyjadřuje totiž teleologický přístup člověka k životu. Příroda teleologická není, člověk však teleologické cíle má – individuální nebo kolektivní. K tomu *M. Loužek* poznamenal, že ekonomie není do té míry poznamenána ideologií, aby z metodologického stanoviska logicky a nutně vyplýval nějaký politický nebo ideologický postoj.

S připomínkami vystoupil rovněž *František Vencovský* (VŠE); nastolil otázku, zda je rozdíl mezi Marxem, Keynesem, Schumpeterem, Misesem či Englišem jenom metodologický, nebo zda je tento rozdíl v něčem jiném – „v přístupu, v zásadním pohledu na dějiny, na společnost“ – a tomu se potom přizpůsobuje jejich metodologie. Kauzální pohled má svou metodiku: lékař, astronom, přírodovědec, který se dívá kauzálně, má své přístupy. Naopak podnikatel, který se dívá účelově na chování podniku, má zase přístupy své. Tento pohled ilustroval *F. Vencovský* na příkladu lesa: na les se dívá přírodovědec kauzálně zcela jinak, než se na něj dívá například právník či podnikatel. Metody se tedy přizpůsobují pohledu na věc. K tomu poznamenal *M. Hampl*, že neví, co bylo první, zda pohled na svět, či metodologie – to záleží vždy na každém jedinci zvlášť. Co se týče příkladu s lesem, domnívá se, že právo je soubor předpisů, ale pochybuje o tom, že je to věda. Mezi pohledem podnikatele a ekonomu na les nemusí být příliš odlišného. To říkal již Friedmanův instrumentalismus. Podnikatel podle *M. Hampla* nepočítá například mezní náklady, nicméně pokud by se systematicky choval tak, že by jeho chování neodpovídalo těmto základním předpokladům, pak dlouho podnikatelem nebude. Obdobně to, že nějaké těleso padá k zemi a jeho pohyb lze popsat fyzikální rovnicí, neznamená, že těleso tuto rovnici zná. Naopak *Marek Loužek* v diskuzi souhlasil s tím, že metoda závisí na způsobu, jakým je položena otázka. Líbila se mu také ilustrace problému na příkladu lesa: každý si klade jinou otázku a na jejím typu závisí metoda, která bude k zodpovězení otázky použita. Mezi různými metodami potom nemusí být principiální rozdíl, mnohdy je

² *Modus ponens* je argument ve formě tvrzení. Platí pro něj, že jeho pomocí jsou vyvozovány z pravdivých předpokladů pravdivé závěry. Naopak *modus tollens* je argument ve formě popírání. Platí pro něj, že jeho pomocí je na základě nepravdivých závěrů usuzováno na nepravdivé předpoklady.

rozdíl pouze ve způsobu kladení otázek. Proto nevidí ani principiální rozpor mezi metodologickým individualizmem a kolektivismem, protože vědci si prostě kladou jiné otázky.

K diskusi se dále přihlásil *Tomáš Sedláček* (FSV UK), který souhlasil s pochybností tzv. „mainstreamovosti“ ekonomie. Dále ocenil myšlenku z posledního referátu, kde se *Martin Macháček* tázal, zda je k tomu, abychom byli schopni realitu předpovídat, nutné jí rozumět. *Vladimír Rudlovec* (Centaur Consulting) artikuloval své přesvědčení, že ekonomická věda není čistou vědou. Nemůže se tomuto přesvědčení ubránit, když slyší o metodologii vědy a potom o Schumpeterovi. Ekonomie má podle diskutanta velmi silnou historickou dimenzi, časové řady se často mění, nejsou invariantní. Jako poslední přednesla svou otázku *Stanislava Janáčková*; zajímalo ji, do jaké míry je ekonomie schopna vysvětlit změny ve fungování ekonomických systémů a jejich vývoj. K tomu *M. Loužek* poznamenal, že standardní mainstreamová ekonomie na tyto otázky odpovědět neumí, protože byla vyvinuta v tržní ekonomice, v níž otázky přechodu od centrálního plánování k tržní ekonomice lze najít jen obtížně.

Závěrem *Martin Macháček* upozornil, že by nerad vypadal jako „advokát ďábla“, jako zastávce neoklasického přístupu či instrumentalizmu, ale že se snažil spíše ukázat na to, že neoklasický přístup není z metodologického úhlu pohledu žádným „bastardem“. Dále se pozitivně vyjádřil k odkazu Paula Feyerabenda, k jeho tvrzení, že není důvodu nezavádět ad hoc předpoklady do teorii. Stejně tak i *M. Macháček* se domnívá, že pokud je takový přístup, jaký využívají například vědci z okruhu RBC, úspěšný z empirického hlediska, není důvodu ho a priori odmítat.

Viktor KOTLÁN*

LITERATURA

FRIEDMAN, M. (1953): The Methodology of Positive Economics. In: Friedman, M.: *Essays in Positive Economics*. University of Chicago Press, 1953, pp. 3–43.

GOLDSTEIN, L. J. (1958): The Two Theses of Methodological Individualism. *The British Journal for the Philosophy of Science*, vol. IX, 1958, no. 33, pp. 1–11.

POPPER, R. K. (1997): *Logika vědeckého zkoumání*. Praha, Oikúmené, 1997

SUMMERS, L. H. (1986): Some Sceptical Observations on Real Business Cycle Theory. *FRBM Quarterly Review*, (Federal Reserve Bank of Minneapolis), vol. 10, 1986, no. 4, pp. 23–27.

SUMMARY

JEL Classification: B2, B41

Keywords: methodology

Young Economists on the Methodology of Economics

Viktor KOTLÁN – Czech National Bank; Faculty of Economics, Technical University of Ostrava; Czech Economic Association Executive Board Member

The Czech Economic Association has once again awarded young economists for contributions made to economic research. Each awarded presented a lecture that dealt with economic methodology. This article summarizes the lectures, each of which addressed a specific methodological topic: evolution, definition and the role of the mainstream in economics, Methodenstrait, and real business cycle methodology, among others. The seminar ended with a fruitful discussion, also summarized here.

* Viktor Kotlán – Česká národní banka, Ekonomická fakulta VŠB-TU Ostrava; člen výkonného výboru ČSE